

Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Çoklu Doğum Yardımının Hukuki İncelemesi

Legal Review of Multiple Birth Grants in Last Century of the Ottoman Empire

Mehmet AYKANAT*

ORCID 0000-0003-0968-4165

Sosyal Güvenlik Dergisi / Journal of Social Security

Cilt: 11 Sayı: 2 Yıl: 2021 / Volume: 11 Issue: 2 Year: 2021

Sayfa Aralığı: 268-287 / Pages: 268-287

DOI: 10.32331/sgd.1048978

ÖZ

Ülkemizde 2018 yılında çoklu doğum yardımı programı uygulamaya konulmuştur. Çoklu doğum yardımı, doğum yardımının alt başlığıdır; ancak doğum yardımından farklıdır. Sosyal yardımlar içerisinde yer alan doğum yardımları, ilköğretim medeniyetlerine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Tarihimizde de doğum yardımlarına ilişkin örnekler bulunmaktadır. Bu örneklerden önemli bir kısmı Osmanlılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlıların çoklu doğum yardımlarına özel bir önem verdiği ve yaygın olarak uyguladığı belgelerden anlaşılmaktadır. Osmanlıda sıklıkla rastlanan ve hakkında binlerce belge bulunan çoklu doğum yardımının hukuki yönden incelemesi yapılmamıştır. Bu çalışma Osmanlıdaki çoklu doğum yardımlarını hukuki yönden inceleyerek, günümüz uygulaması ile bir mukayese yapmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple önce günümüz hukuki düzenlemeleri tespit edilmiştir. Daha sonra Osmanlı belgeleri üzerinden kurallar ve uygulama ortaya konulmuştur. Konuya ilişkin hem hukuki hem de bireysel uygulamalara dair belgeler incelenmiştir. Uygulamanın hukuki çerçevesi, tümevarım yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır. Çoklu doğum, Osmanlıda ikiz anlamına gelen “tev'em” kelimesi ile ifade edilmiştir. Tev'em tüm çoklu doğumları kapsayan bir terim olmuştur. Çoklu doğum yardımları ise “tev'em maaşı” olarak adlandırılmıştır. Osmanlılar çoklu doğumlarda, tev'em maaşı olarak uzun süreli destekler sağlamışlardır. Osmanlı'nın farklı coğrafyalarında, ihtiyaç sahibi olanlara yardım yapılmaksızın yardım yapılmıştır. Maaşlar özellikle belediyelerden ve ilk dönemlerde gümrüklerden finanse edilmiştir. Ödeme miktarı, süresi ve şartları bakımından günümüzden daha geniş bir çerçevede maaş ödemesi yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tev'em maaşı, çoklu doğum yardımı, aile yardımları, sosyal yardımlar, Osmanlıda sosyal güvenlik

ABSTRACT

The multiple birth grants program started in Turkey as of 2018. Birth grants, which are among the social assistance benefits, have history dating back to ancient civilizations. There are also examples of birth grants in Turkish history. A significant number of these examples were carried out by the Ottomans. It is understood from the documents that the Ottomans paid attention to multiple birth grants. There was no legal review of the multiple birth grants, which were frequently found in the Ottoman Empire and have thousands of documents. This study aims to make a comparison with today's program by examining the multiple birth grants in Ottoman law. For this reason, the characteristics of today's program have been determined first. After those Ottoman rules were determined by using the Ottoman archive. Multiple birth is described in the Ottoman Empire with the word “tev'em”, which means twins. Multiple birth grants have been called “tev'em salary”. In different parts of the Ottoman Empire, tev'em salaries were provided to the needy without discrimination. Salaries were financed from customs in the first period and then from municipalities. In terms of the amount, duration, and conditions of payment, salary payments have been made in a wider context than today.

Keywords: Multiple birth grant, family allowances, social allowances, maternity insurance, Ottoman social security

Önerilen atıf şekli: Aykanat, M. (2021). Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Çoklu Doğum Yardımının Hukuki İncelemesi. (*Journal of Social Security*). 11(2). 268-287.

• Geliş Tarihi/Received: 24/06/2021 • Güncelleme Tarihi/Revised: 19/11/2021 • Kabul Tarihi/Accepted: 27/12/2021

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Ana Bilim Dalı, mehmetaykanat@hotmail.com

GİRİŞ

Sosyal politika tarihinde doğum yardımları, kökeni çok eskilere götürülebilen sosyal yardımlar arasında yer almaktadır. İlkçağ medeniyetlerinden itibaren insanlar doğum olayına önem vermiş, bu konuda birbirlerine yardımcı olmaya çalışmışlardır. Devletin ortaya çıkması ile devletler bu konuda inisiyatif almıştır. Modern devletler de bu anlayışı sürdürmüş, aile yardımları arasında doğum yardımlarına yer vermeye devam etmişlerdir (SSA, 2020). Günümüzde doğum yardımları uluslararası sözleşmeler yoluyla korunmaktadır. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Milletlerarası Sözleşmesi, doğum yardımına ilişkin düzenlemeler içermektedir (Arıcı, 2015: 117).

Doğum, mutluluk veren bir olay olsa da sosyal güvenlik alanında güvence sağlanması gereken bir risktir (Arıcı, 1999: 6-7; Talas, 1955: 89-90; Alper, 2016: 125; Korkusuz ve Karabacak, 2018: 189). Doğum yardımlarını bir risk olarak değerlendirdiğimizde, çoklu doğumların tekli doğumlardan daha büyük bir risk olduğu açıktır. Çoklu doğumların ve buna ilişkin yardımların tarihi de ilk insanlara kadar uzanmaktadır.¹ Günümüzde doğum yardımı ve çoklu doğum yardımı iki ayrı program olarak yürütülmekte; her iki program farklı hukuki hükümlerle işletilmektedir.

Çoklu doğum yardımları, bir sosyal politika aracı olarak devletler tarafından tarihi süreçte uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat sonrasında ve özellikle II. Abdülhamid döneminde bu yardımın bir devlet politikası olarak uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu politikanın amacı Dersaadet Belediye Kanunu'nda ve Şura-yı Devlet kararlarında belirtilmemiştir; ancak nüfus artışını hedeflediği (Ergin, 1995: 4717) ve sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak (Dinç, Şimşek ve Eroğlu, 2009: 79) uygulandığı düşünülmektedir. Osmanlı arşivinde konuya ilişkin çok sayıda belge bulunmaktadır.

Çoklu doğum yardımı programı yakın zamanda tekrar ülke gündemine girmiştir. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2018 yılının Ağustos ayında, “Çoklu Doğum Yardımı Programı” uygulayacağını duyurmuştur. 12 Kasım 2018 tarihinden itibaren program için başvuruların alınmaya başlanacağı açıklanmıştır (Bakan Selçuk: Çoklu doğum yardımı 12 Kasım'da başlıyor). Böylece geçmişi Osmanlı dönemine uzanan bir kurum yeniden canlandırılmıştır.

TÜİK, 2015 yılında çoklu doğum yapan anne sayısını 19330 olarak açıklamıştır (www.aa.com.tr). Çoklu doğum yardımının her yıl on binlerce insanın gündeminde olacağı anlaşılmaktadır. Programın ilk yılında 13.500 haneden 30.000'e yakın çocuğa 20 milyon lira kaynak aktarımı yapılmıştır (www.haberler.com). Zaman zaman çoklu doğmuş çocukların ailelerinin yaşadığı zorluklar medyaya yansımakta, bu insanların maddi ve manevi yardımlara olan ihtiyacı gündeme getirilmektedir.

Çoklu doğum yardımları günümüzde 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında yapılmaktadır. Bu yardımlardan kimlerin faydalanabileceği, başvurular, başvuruların değerlendirilmesi, yardımın kapsamı ve diğer durumlar program kapsamında belirlidir. Osmanlı Devleti'nde uygulama yoğunluğuna karşın yardımın hukuki

¹ İkiz doğumların tarihi ilk insanlara kadar götürülebilmektedir. Çok sayıda medeniyette farklı isimlerle yer bulan ve ilk insan olduğuna inanılan Âdem, cennetten yeryüzüne indikten sonra Havva ile evlenmiştir. Bazı kaynaklara göre Havva, her birinde bir kız ve bir erkek doğan yirmi doğum yapmıştır ve kırk çocuk doğurmuştur. Süleyman Hayri Bolay, “Âdem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/adem--peygamber> (Erişim: 28 Ocak 2020).

çerçevesi çizilmiş değildir. Bu çerçevenin çizilmesi, günümüz uygulaması ile de bir mukayese imkânı sağlamıştır.

Osmanlıda çoklu doğum yardımlarının birincil kaynağı arşiv belgeleridir. Bu belgeler ağırlıklı olarak dilekçeler, yazışmalar ve kararlar şeklindedir. Arşivde maaş bağlanması talepli dilekçeler bulunmaktadır. Maaş bağlanmasından sonra maaşın artırılması veya kesilmemesi ile ilgili taleplerde bulunulmuştur. Maaşların düzenli ödenmemesi veya ödemenin hiç yapılmaması hususlarında şikâyetler de görülmektedir. İlgili kurumların başvurulara veya uygulamaya ilişkin yazışmalarına rastlanmaktadır. Dahiliye Nezareti ve Şura-yı Devlet gibi merkez kurumları ile uygulamanın önemli bir zaman diliminde sorumlusu olan belediyeler arasında yazışmalar yapılmıştır.

Konuya dair ikincil kaynaklar da bulunmaktadır. Bunlardan en sonuncusu 2017 yılında Gül Hanım Cengiz tarafından, arşiv belgelerine dayanılarak yapılmış çalışmadır. Çok sayıda örnekle II. Abdülhamid dönemi uygulaması ele alınmıştır (Cengiz, 2017). Bir diğer çalışma, Dinç, Şimşek ve Eroğlu tarafından 2009 yılında yapılan araştırmadır. Tev'em maaşı olarak ifade edilen yardımlar, bu çalışmada incelenmiştir.

Çoklu doğum yardımları doğum yardımlarından farklıdır ve kendine özgü bir fon aracılığıyla finanse edilmektedir (www.ailevecalisma.gov.tr). Tarihimizde de çoklu doğum yardımlarına ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Sosyal politika tarihi yönünden zengin bir veri kaynağına sahip olan Osmanlı Devleti'nde, çoklu doğum yardımları sosyal politikanın en etkin araçlarından olmuştur. Ancak bu yardımlara ilişkin veriler yeterince değerlendirilmiş değildir.

Osmanlı Devletindeki tev'em maaşı uygulaması, günümüz çoklu doğum programı ile karşılaştırıldığında, ödeme miktarı ve süresi bakımından daha fazla destek sağlayan bir uygulamadır. Tev'em maaşı, yararlanma şartları bakımından çoklu doğum yardımı programı ile benzerdir. Ancak her iki zamanın sosyal güvenlik anlayışları arasındaki fark, uygulamaların sosyal politikadaki yerini etkilemiş, yardımların Osmanlı Devleti'nde daha önemli bir işlev kazanmasına sebep olmuştur.

Bu çalışma Osmanlı Devleti'ndeki çoklu doğum yardımı uygulamalarının hukuki çerçevesini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çoklu doğum yardımlarının hangi merciler tarafından, kimlere, hangi şartlarla verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

I- KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A- Doğum Yardımı ve Çoklu Doğum Yardımı Kavramları

Doğum yardımı kavramının, birden fazla alanda, farklı anlamlarda kullanılan bir kavram olduğu görülmektedir. Konumuzu ilgilendirmeyen anlamıyla doğum yardımı, doğum eylemi sırasında, doğumun gerçekleşmesine fiilen yardım edilmesi anlamındadır ve tıp ve sağlık bilimleri alanlarıyla ilgili bir kavramdır (Erginöz, 2002: 148-160; Öztürk, Alan ve Kadioğlu, 2018: 198-204). Konumuzla ilgili anlamında doğum yardımı, sosyal politika ile ilgili bir kavramdır ve doğum sebebiyle ortaya çıkan risklere karşı sağlanan bir güvencedir. Doğum yardımı 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnemenin ek 4. maddesinde düzenlenmiş (6637 sayılı Kanun), 2015 yılında çıkarılan bir yönetmelik ile usul ve esasları belirlenmiştir (Doğum Yardımı Yönetmeliği). Doğum yardımından, Türk vatandaşları ve Mavi kart sahipleri, gerçekleşen canlı doğum karşılığında, çocuk sırasına göre, tek seferlik bir ödemeden yararlanmaktadır. Doğum yardımı ve çoklu doğum yardımı birbirinden tamamen farklıdır. Yararlanıcıları, başvuru mercileri, şartları ile yardım miktarı ve süresi farklı iki uygulama söz konusudur.

Çoklu doğum yardımı, adından anlaşılacağı üzere çoklu doğum ile dünyaya gelen bebeklerin bakımına destek olmak için muhtaç ailelere destek olunan bir yardım programıdır. Program çerçevesinde şartları sağlayan ailelere çocuk başına, 24 aya kadar yardım yapılmaktadır.

B- Osmanlıda Doğum Yardımları ve Tev'em Kavramı

Osmanlı Devleti, klasik döneminde yararlananların katkı sunmadığı kurumlarla sosyal güvenlik sağlamaya çalışmıştır. Osmanlılar, riskler arasında ayırım yapmamış, risklerin sonuçlarıyla ilgilenmişlerdir. Sonuçta “*fakr u zarurete duçar olan*” herkese destek olmaya çalışmışlardır. Tanzimat sonrasında ise primli sisteme dayalı anlayış yerleşmeye başlamıştır (Aykanat, 2016: 19).

Osmanlılarda doğum yardımları, sosyal destek sağlanan riskler arasında yer almıştır. Bu destek klasik dönemde çoğunlukla vakıflar ve loncalar (Saymen, 1953: 1072) gibi kurumlar ile zekât ve infak gibi yardımlarla sağlanmıştır. Tanzimat sonrasında ise hazırlanan kanunlar ile doğum yardımlarının şartları belirlenmiş, tekâüd sandıklarından destekler sağlanmıştır. Klasik dönemdeki kurumlar, tamamlayıcı kurumlar olarak bu dönemde varlığını sürdürmüştür (Aykanat, 2016: 40-41). Çoklu doğum yardımları açısından Osmanlı klasik dönemine baktığımızda, doğum sebebiyle fakr u zarurete düşmüş olanlara yardım sağlanmış olmalıdır. Konuyu ele alan çalışmalarda doğum yardımlarından bahsedilmiş; ancak çoklu doğum konusuna özel olarak temas edilmemiştir.

Osmanlılar çoklu doğumlarda maaşı Tanzimat sonrasında sıkça uygulamış olmakla birlikte, maaş dışında da yapılan uygulamalar vardır. Bu uygulamalarla anne babalara destek verildiği görülmektedir. Ordu mensuplarına atıyye verilmesi, eşi çoklu doğum yapan askerlerin kalan sürelerinin tamamlanmış sayılması gibi örnekler vardır (Cengiz, 2017: 66). Eşi iki sene içerisinde dördüz ve üçüz çocuk doğuran kişinin askerliğinin kalan kısmının affedilmesi veya başka bir ihsan buyurulması ve çocuklarına mahalli belediyeden maaş bağlanması kararı vardır (BOA, DH.MKT, 358/68, 08.10.1312). Ancak kurumsallaşmamış bu uygulamalar daha az sayıdadır. Tev'em maaşı hem uzun süreli güvence sağlamış hem de Osmanlılar tarafından bir hak olarak görülüp, çocuk sahibi olanlar ilgili mercilere başvurmuşlardır.

Osmanlıda çoklu doğum kavramını karşılayan ifade “tev'em” terimi olmuştur. Arapça kökenli bir kelime olan tev'em ikiz anlamına gelmektedir. 1856 tarihli Redhouse sözlüğünde tev'am kelimesi twin ile ifade edilmiş, twin karşılığı da ikiz ve tev'am olarak verilmiştir (Redhouse, 1856: 348, 507). Konumuzla ilgili bu anlamının dışında eş, benzer anlamları da vardır (Şemseddin Sami, 1317: 447). İki kız çocuğu anlamında “tev'eme”, ikizlik anlamında “tev'emi” ve “tev'emiyet” kelimeleri sözlükte yer almıştır (Muallim Naci, 1990: 1324). Nüfus defterlerinde kişilerin ikiz oldukları tev'em notu ile belirtilmiştir (Gurgenidze, 2011: 8, 50, 68, 86 vdi). Örneğin Hafik kazasına ait defterde bu şekilde 16 kayıt yer almıştır (Köse ve Savaş, 2019: 499, 504). Arşiv belgelerinde “ikiz” ifadesi daha çok kullanılmış olmakla birlikte, “tev'em” kelimesi terim olarak yerleşmiş bir kelime olarak ön plana çıkmıştır.

Tev'em ikiz anlamında bir kelime olsa da çoklu doğumları ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Üçüz ve dördüz ibareleri de belgelerde yer almıştır. Üçüz aramasında çıkan eski tarihli bir belge 1790 yılına aittir. Bu belgede Alaiye'de üçüz doğum yapan kadına hacırah bağlanmasından bahsedilmiştir (BOA, AE.SSLM.III, 334/19327, 20.11.1204). Dördüz çocuğu olduğu için maaş bağlananları konu alan belgeler de bulunmaktadır.

Dördüzlere de aynı şekilde maaş bağlanmıştır (BOA, DH.MKT, 344/59, 19.08.1312; BOA, DH.MKT, 2524/11, 04.05.1319)².

Tanzimat sonrasına ait arşiv belgelerindeki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla tev'em maaşı daha eski dönemlerde de uygulanan bir yardımdır (Cengiz, 2017: 60)³. Dinç, Şimşek ve Eroğlu tarafından tespit edilen tev'em maaşı ile ilgili en eski belgelerin 1789 tarihli iki hatt-ı hümayun olduğu görülmektedir. Bu belgeler de yine uygulamanın daha eski olduğuna yönelik ipuçları içermektedir (Dinç, Şimşek ve Eroğlu, 2009: 80-81). Arşiv belgelerinde uygulamanın en eski örnekleri III. Selim döneminde; yani 18. yüzyılın sonlarında görülmeye başlamaktadır. Bu dönemden sonra giderek artan bir uygulamaya dönüştüğü anlaşılmaktadır. II. Mahmut, Abdülmecid ve Abdülaziz'in tahtta olduğu yaklaşık yetmiş yılda örnekler devam etmiş ve II. Abdülhamid döneminde uygulama, bir devlet politikasına dönüşerek en yaygın durumuna ulaşmıştır.

II- ÇOKLU DOĞUM YARDIMININ ŞARTLARI VE YARARLANANLAR

A- Şartlar

Çoklu doğum yardımı için belirli şartlar aranmış ve bu şartları sağlamayanların başvuruları kabul edilmemiştir. Tev'em maaşı başvuruları çocukların yaşlarının büyük olması, ikizlerden birinin vefatı, babanın memur olması gibi sebeplerle reddedilmiştir (Düzgün, 2009: 19-20).

Çoklu doğum yardımından çoklu doğum ile dünyaya gelen çocukların bulunduğu hanelerin yararlanacağı açıktır⁴. Bunun dışında Osmanlı uygulamasında vatandaş olmak ve muhtaç olmak şartlarının arandığı söylenebilir.

Bilmen, soybağı ile ilgili bilgiler verdiği bölümde, dolaylı olarak tev'em konusuna temas etmiştir. Buna göre doğum yapmış bir kadın, altı ay dolmadan bir doğum daha yaparsa bu iki çocuğun ikiz oldukları kabul edilmelidir (Bilmen, 1967: 2/411). Bu hüküm fasıllı doğumlarda, çocukların hukuken ikiz kabul edilmelerine ilişkin süreyi ortaya koymuştur.

i) Vatandaş Olmak

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun 1. maddesinde "*gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere*" yardım edilebileceği düzenlenmiş olsa da programı yürüten SYD Vakfı, yararlanıcıların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması şartına yer vermiştir.

Osmanlı uygulamasında, tebaa arasında zimmî-Müslüman, reaya-askeri gibi ayrımlar yapılmadan, çoklu doğum yardımlarının yapıldığı görülmektedir. Yabancılar maaş bağlandığına ilişkin bir örneğe ise rastlanmamıştır. Bu sebeple günümüzde aranan vatandaşlık şartının, Osmanlı uygulamasında da var olduğu kabul edilebilir.

1889 yılına ait bir belgede Trablusgarp'ta yaşayan bir Musevi'nin çocuklarına maaş tahsisine ilişkin belgede, "*Trablusgarp şehri dahilinde sakin millet-i Musevî'den ve tebaa-i Devlet-i*

² "*Ayancık kazası dahilinde Akviran karyesi ahalisinden Gerek oğlu Ahmed bin Reşid'in bir batn-ı vahidde tevellüd eden dört çocuğuna...*" BOA, DH.MKT, 2550/141. 19.07.1319.

³ Belgede "*tev'em çocuklara kadimden beri verilegelmekte olan*" ulufeden bahsedilmektedir. BOA, ŞD, 572/13. 16.04.1300.

⁴ Günümüzde dünya ülkelerinde farklı uygulamalara rastlanabilmektedir. Avustralya, Slovakya, Uruguay, Estonya ve İsrail gibi ülkelerin uygulamasında üçüz ve daha fazla çoklu doğumlara ödeme yapıldığı görülmektedir. Slovakya'da ikiz doğumlara ödeme yapılmasının şartı, ikiz doğumun iki yıl içinde tekrar etmiş olmasıdır. İrlanda 2010-2011 raporuna göre ikiz doğumlarda ödeme yapılmaktadır (SSA, 2020).

Aliye'den..." ifadesiyle kişinin Osmanlı tebaası olduğunun özellikle belirtildiği görülmektedir (BOA, DH.MKT, 1642/33, 26.11.1306).

ii) Muhtaç Olmak

Güncel çoklu doğum yardımı programından muhtaç olduğu tespit edilen haneler yararlanabilmektedir. Muhtaçlık tespitinin hane düzeyinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Hane içinde kişi başına düşen aylık gelirin, aylık net asgari ücretin üçte birini aşmadığının SYD Vakfı mütevellî heyeti tarafından belirlenmesi gereklidir. Ailede sosyal güvenceli olan kişilerin olmasının veya diğer merkezi yardımlardan yararlanılmasının çoklu doğum yardımını engellemeyeceği belirtilmiş, takdir mütevellî heyete bırakılmıştır.

Osmanlı uygulamasında çoklu doğum yardımı, muhtâcin maaşları arasında yer almıştır. Muhtaçlık hali "*fakr u zarurete düçar olmak*" ifadesi ile anlatılmıştır⁵. Bu ifade sosyal güvenlik anlamında riske uğramanın sonucunda ortaya çıkan durumu tasvir etmiştir (Aykanat, 2016: 19). Osmanlılar riske uğrayan bir zengine değil, riske uğramasa bile muhtaç durumda olanlara yardım etmeyi tercih etmişlerdir.

Osmanlıların muhtaç durumda olanlara sosyal yardımda bulunma anlayışı, tev'em maaşı konusunda da devam etmiştir. Başvurusu, ihtiyaç sahibi olmadığı için reddedilen kişiler olmuştur (Dinç, Şimşek ve Eroğlu, 2009: 87). 1894 yılına ait belgede, mülazım-ı sani olan başvurusunun muhtaç olmaması sebebiyle başvurusunun reddedildiği görülmektedir. "*Tev'em olarak tevellüd edip peder ve maderlerinin ihtiyacı tahakkuk eden çocuklara şehri otuzar kuruş maaş tahsisi vuku'-ı iktizasından ise de ... muhtaciyetten mağdur olmadığından*" maaş tahsisi talebi reddedilmiştir (BOA, DH.MKT, 1751/87, 29.12.1307). Aynı yıla ait bir başka belgede başvurusunun durumu "*şedid zaruret ve ihtiyacından*" (BOA, DH.MKT, 294/66, 13.04.1312) ibaresiyle, diğer bir belgede ise "*Yenibahçe kurbunda Karabaş mahallesinde sakine olup dul ve fakire kaldığından bahisle*" (BOA, DH.MKT, 309/43, 21.05.1312) ifadesiyle anlatılmıştır. Bir başka örnekte, verilen maaşın ihtiyaç sahibi olunmaması sebebiyle kesildiği ve hak sahiplerinin tekrar başvuru yaptığı görülmektedir (BOA, DH. MKT, 196/38, 03.01.1312). Bu sebeple yapılan başvurularda genellikle muhtaçlık durumunun vurgulandığı görülmektedir. Belgelerde başvuranlara "*erbab-ı zaruret olduğundan, muhtaçlık sebebiyle, zaruret ve sefaletinden*" gibi ibarelerle maaş verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Tev'em maaşı verilen bazı örneklerde, çocukların babalarının vazifelerinden bahsedilmiş ve muhtaç olduğu belirtilmiştir. Gardiyan olan başvurusunun "*zaruretinden bahisle tev'em çocuklarına maaş tahsisi istidasını havi*" bir başvuru yaptığı belirtilmiş ve değerlendirmede "*merkumun erbab-ı ihtiyaçtan bulunduğu*" gerekçesiyle maaş tahsis edilmiştir (BOA, DH.MKT, 2184/13, 18.11.1316). Bazı örneklerde ise muhtaçlık durumuna değinilmemiştir. Sayısı az olmayan bu örneklerin, muhtaçlık durumunun istisnası olup olmadığı açık değildir. Çünkü kişinin bir işte çalışması, çoklu doğum gibi bir riskin altından kalkabileceği anlamına gelmez.

1891 yılına ait belgede, tev'em çocuklara ilişkin Selanik vilayet meclisi iradesinden ve Şurayı Devlet mazbatasından bahsedilmektedir. Belgede "*Tev'em olarak tevellüd eden ve peder ve maderleri erbab-ı ihtiyaçtan bulunan çocuklara*" maaş verilmesi kararı söz konusudur (BOA, DH.MKT, 1866/71, 05.02.1309). Yani çocukların anne ve babalarının ihtiyaç sahibi olması bir şart olarak zikredilmiştir.

⁵ Belgelerde "*fakr-ı halinden bahisle*", "*erbab-ı ihtiyaçtan olduğu tahakkuk eden*", "*erbab-ı fakr ve ihtiyaçtan bulunmasıyla*", "*fakr-u zarureti tahakkuk eden*" gibi ifadelerle kişiler muhtaç olduklarını ifade etmişlerdir (Cengiz, 2017: 58-60).

1893 yılında, tev'em çocuklardan birinin maaş tahsisinden önce vefatına ilişkin bir kararda, "Valideyni muhtacinden olan tev'em çocuklara maaş verilmesi bunların iaşelerine medar olmak maksadına mübteni..." denilerek tev'em maaşının gerekçesine değinilmiştir (BOA, BEO, 323/24211, 27.05.1311).

1905 yılına ait yazışmada "Fakr u zaruretleri tahkik edilen Saadet ve Hacer hanımlar ile Hassa Ordu-yı Hümayunu levazım dairesinin ikinci şubesinde müstahdem ser çavuş Akif Efendi'nin ikiz çocuklarından Hikmet namında olana..." (BOA, DH.MKT, 983/80, 03.05.1323) maaş tahsisinden bahsedilirken önce muhtaç halde olduklarının tespit edildiği belirtilmiştir. Babaları çalıştığından olsa gerek çocuklardan yalnız birine maaş tahsis edildiği görülmektedir.

Pek çok hukuki reforma imza atan II. Abdülhamid (Akman, 2012) döneminde tev'em uygulamasının artmasına paralel, hukuki çerçeve belirginleşmiştir. Muhtaç olmak şartı, tev'em maaşının ilk ortaya çıktığı dönemlerde ve yaygınlaştığı II. Abdülhamid döneminde, bir şart olarak yer almıştır. Askerilerden ve reayadan çocuklarına maaş bağlananlar arasında gelir sahiplerinin bulunması, bu şartın aranmadığı anlamına gelmemektedir. Bu örnekler ya istisnai bir uygulama veya gelire rağmen muhtaçlığın ortadan kalkmadığını göstermektedir. Sonuç olarak tev'em maaşlarının gerek tahsisinde gerek kesilmesinde muhtaçlık şartı, bir kıstas olarak dikkate alınmıştır.

iii) Yaş Şartı

Günümüzde çoklu doğum yardımı programından yararlanma bakımından aranan bir diğer şart çocukların 0-24 yaş aralığında olmasıdır. 24 aylıktan daha büyük çocukların program kapsamında olmadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı uygulamasına ise çok daha uzun sürelerden bahsetmek mümkündür. Çocukların yaşaması kaydıyla on, on beş, yirmili yaşlara ve evlenmesine kadar maaş verilen uygulamalar olmuştur. Hatta kayd-ı hayat şartıyla maaş tahsis edilen örnekler dahi vardır.

Tev'em maaşının Meşrutiyet dönemi öncesi uygulamalarında, çocukların yaşına ilişkin herhangi bir kurala rastlanmamıştır. Meşrutiyet sonrasında ise programlı bir uygulamaya dönüşen tev'em maaşının kurallarının oluştuğu anlaşılmaktadır. Çoklu doğumlarda kaç yaşına kadar maaş ödeneceğine ilişkin bilgiler, kişisel veya genel bazı belgelerde yer almıştır.

1888 yılına ait bir belgede "Rüstem nam kimesnenin tev'em olarak tevellüd eden çocuklarından erkek çocuğuma ber muceb-i karar yirmi yaşına kadar..." ibaresiyle çoklu doğumla doğan erkek çocuklara yirmi yaşına kadar maaş bağlandığından bahsedilmektedir (BOA, DH.MKT, 1536/80, 20.12.1305). 1889 yılına ait belge "zükûrun yirmi yaşına duhullerinde" ibaresiyle bu bilgiyi teyit etmekle birlikte; "inasın hin-i tezevvüçlerinde" ibaresiyle kız çocuklarının maaşının evlenince kesileceğini ayrıca belirtmektedir (BOA, DH.MKT, 1598/35, 24.06.1306). Aynı yıla ait maaş kuponlarına ilişkin bir belgede ikizlere maaşın "yirmi yaşlarına kadar ita olunmak üzere tahsis kılınmış" olduğu belirtilmiştir (BOA, MF.MKT, 109/100, 13.11.1306). Ancak kısa süre sonra bu kuralın değiştirildiği anlaşılmaktadır. 1891 yılına ait Şura-yı Devlet kararında tev'em maaşının çocukların on yaşına gelmesine kadar ödenmesi, çocuklardan birinin vefatı durumunda diğerinin üç yaşına gelmesiyle kesilmesi söz konusudur (Ergin, 1995: 4719-20). Aynı yıla ait bir belge Şura-yı Devlet kararı ile uyumludur. 1891 yılında maaşın on yaşına kadar çocuklara verilmesi vilayetlere ve mutasarrıflıklara "Tev'em olarak tevellüd eden ve peder ve maderleri erbab-ı ihtiyaçtan bulunan çocuklara tahsis olunacak maaşların bu çocukların onar yaşlarına duhullerine kadar itası münasib görülmüş..." şeklinde bildirilmiştir (BOA, MV, 65/42, 10.11.1308). 1898 yılına ait belgede "Tev'em olarak tevellüd eden ve henüz dokuz yaşlarını

ikmal etmiş olan” ikiz çocuklarının maaşının kesildiğini ve tekrar verilmesini talep eden bir kişinin başvurusundan bahsedilmektedir (BOA, BEO, 1113/83442, 29.11.1315). 1910 yılına ait belgede ise tev'em maaşının çocuklar “*on beş yaşına vasil oluncaya kadar devam-ı itasıyla ondan sonra usulü ve nizamı dairesinde kat'ı*” usulü gösterilmiştir (BOA, DH. MUİ, 34/35, 02.11.1327).

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla tev'em maaşının kaç yaşına kadar ödeneceği konusunda farklı uygulamalar söz konusu olmuştur. Ancak maaşın ödenmesinde rastlanılan en kısa uygulama çocuğun on yaşına kadar ödeme yapılmasıdır. Bu yaş sınırı dahi günümüz uygulamasından oldukça uzun bir süredir. Farklı zamanlarda uygulandığı görülen on beş, yirmi ve yirmi beş yaş gibi sınırlar ise uygulamanın ne kadar önemli ve uzun süreli bir sosyal destek olduğunu göstermektedir.

B- Yararlananlar

Gerekli şartları haiz olanların bir ayrıma maruz kalmaksızın tev'em maaşından yararlandıkları anlaşılmaktadır. Maaş konusundaki yaygın uygulama, bir batında doğan çocuklardan sağ olanlara, belirli bir yaşa kadar maaşın ödenmesi şeklindedir. Bazı belgelerden çocuklarla birlikte annelerine de maaş bağlandığı anlaşılmaktadır (BOA, İ.DH, 352/23228, 21.12.1272; BOA, İ.DH, 424/28031, 20.06.1275; BOA, İ.HUS, 93/75, 24.10.1319). Annelere maaş tahsisi konusunda, günümüzdeki sosyal destekler gibi pozitif bir ayrımcılık yapıldığı söylenebilir. Günümüzde de annelere düzenli nakdi yardımlar, doğum yardımı, çocuk bakım desteği, evde bakım aylığı gibi çeşitli sosyal yardımlar sağlanmaktadır (Emir, 2019: 488 vd; Alper, 2016: 141).

Günümüz uygulamasında anne ve babanın ayrıldığı durumlarda öncelikli başvuru hakkı yasal veli veya vasiye verilmiştir. Yasal temsilci bulunmaması halinde, çocuğun birlikte yaşadığı kişiler de başvuru yapabilmektedir. Osmanlı uygulamasında başvuru hakkını kısıtlayan bir örneğe rastlanmamıştır. Başvurular daha çok anne ve babalar tarafından yapılsa da çocukların menfaatini düşünen herhangi bir kişinin başvuru yapabildiği anlaşılmaktadır.

Başvuruların büyük kısmında anne (BOA, DH.MKT, 239/50, 17.11.1311) ve babalar başvuru yapmışken, anne babanın olmadığı durumlarda vasiler talepte bulunmuşlardır. Hatta anne babası bulunan çocuklar adına başkalarının maaş için başvuru yaptığı örnekler de vardır. Her ne kadar çocuklara maaş bağlanmış olsa da çocuklara göre bir yararlananlar tasnifi oluşturmak mümkün değildir. Bu sebeple çocukların aileleri bakımından bir değerlendirme yapılmıştır.

i) Zimmî-Müslüman

Osmanlı halkı için yapılan sınıflandırmalardan biri Müslüman ve gayrimüslim tebaa ayrımıdır. Gayrimüslim vatandaşlar zimmî olarak adlandırılmışlar ve Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu millet sistemi içerisinde daha alt gruplara ayrılmışlardır (Kenanoğlu, 2017: 49 vd). Zimmîler bazı haklar bakımından farklı uygulamalara tabi olmuşlar (Kenanoğlu, 2017: 341 vd; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, 2017: 215 vd; Aydın, 2017: 144 vd; Avcı, 2019: 179 vd) hakların büyük bir kısmı bakımından ise Müslüman tebaa ile eşit yaşamışlardır (Kenanoğlu, 2017: 344; Aydın, 2017: 141 vd).

Tev'em maaşı uygulaması bakımından zimmî tebaaya yapılan farklı bir uygulama yoktur. Zimmîler de dilekçelerle başvuru yapmışlar ve bu haktan yararlanmışlardır (Cengiz, 2017: 68; Dinç, Şimşek ve Eroğlu, 2009: 89 vd). 1880 yılında “*Balıpaşa Mahallesi mütemekkinlerinden kunduracı Asador'un tev'em olarak tevellüd eden çocuklarına maaş tahsis istidasını havi...*” dilekçe ile ikiz doğan çocukları için maaş talebinde bulunduğu

görülmektedir (BOA, ŞD, 2900/13, 06.12.1297). 1902 yılındaki bir başka örnek (BOA, DH.MKT, 505/16, 08.02.1320), zimmilerin çoklu doğum yardımından yararlanmaya devam ettiklerini göstermektedir. Farklı tarihlerde, farklı bölgelerden zimmilerin çocuklarına çoklu doğum yardımı yapıldığına dair örnek belgelerden (BOA, DH.MKT, 1420/7, 21.08.1304; BOA, DH.MKT, 1480/115, 13.05.1305; BOA, DH.MKT, 1962/16, 19.11.1309) anlaşıldığı kadarıyla, zimmî ve Müslüman tebaa arasında, çoklu doğum yardımından yararlanma bakımından bir fark yoktur.

Bazı belgelerde yararlananların milletlerine ilişkin bilgiler yer almıştır. Tev'em maaşı tahsis edilenlerden Musevi ("*Trablusgarp şehri dahilinde sakin millet-i Musevî'den...*" BOA, DH.MKT, 1642/33, 26.11.1306; BOA, DH.MKT, 4/68, 04.09.1310; BOA, DH.MKT, 2266/32, 02.07.1317), Ermeni (BOA, DH.MKT, 2294/38, 05.09.1317), Rum ("*Sürmene kazasının Humurgan karyesi sakinlerinden ve Rum milletinden Boduroğlu zevcesi Toli'nin tev'em olarak tevellüd eden çocuklarına mahalli varidat-ı belediyesinden şehri otuzar kuruş maaş tahsis ve itası...*" BOA, DH.MKT, 1859/104, 11.01.1309; BOA, DH.MKT, 2308/77, 20.10.1317), Gürcü (BOA, DH.MKT, 1486/63, 04.06.1305), Boşnak ("*...iaşe edilmesini istida eden Boşnak Fatma hatunun...*" BOA, DH.MKT, 309/43, 21.05.1312) olduğu belirtilenler vardır.

ii) Askeri-Reaya

Askerî kavramı, Osmanlı tebaasında idareci, asker ve ulemadan oluşan bir sınıftır. Kimlerin askerî sınıfa dahil olduğu fermanlarla açıklanmış ve kamu hizmeti gören pek çok kişi geniş bir yorumla askerî olarak değerlendirilmiştir (Sahillioğlu, 1991). Askerî sınıf dışındaki tebaa ise reayadır. Tev'em maaşının hem askerî sınıftan hem reayadan tebaanın çocuklarına tahsis edildiği örnekler vardır. Reayanın çocukları için yaptığı taleplerde reddedilen bir örneğe rastlanmamıştır. Askerilerin yaptığı başvuruların çoğunluğu da olumlu sonuçlanmış ve çocuklara maaş tahsis edilmiştir. Üçüz çocuklarından dolayı maaş tahsis edilenler arasında hapisane gardıyanı (BOA, BEO, 3354/251509, 12.06.1326), orman bekçisi (BOA, DH.UMVM, 96/57, 20.04.1335), gibi görevliler vardır. Bu görevlilere maaş bağlanırken zor durumda olmalarından bahsedilmiştir.

Askerî sınıfta özellikle ordu mensuplarına ilişkin örnekler arşivde yer almaktadır (Cengiz, 2017: 66). Askerî sınıf mensuplarından bazılarının reddedilen taleplerinin başvurularının sınıflarıyla ilgili olmayıp, muhtaçlık durumlarıyla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bir seyfiye mensubunun ikiz çocukları için maaş talebi, "*mülazımlık rütbesini haiz ve muvazzaf olup da muhtacıyetten mağdur olmadığından*" reddedilmiştir (BOA, DH.MKT, 1751/87, 29.12.1307). Kişilere maaş erbabı olduklarından tev'em maaşı ödenmediği belgelerde yer almıştır (BOA, DH.MKT, 1040/26, 14.11.1323).

iii) Merkez-Taşra

Osmanlı halkından payitaht İstanbul'da yaşayanların, dileklerini yöneticilere ulaştırmaları daha kolay olmuştur. Ancak taşralarda yaşayan halkın da dönemin imkânlarını sonuna kadar kullanarak yoğun bir şekilde merkeze başvurdukları anlaşılmaktadır (Aykanat, 2019). Tev'em maaşına ilişkin dilekçelerde aynı çeşitliliği görmek mümkündür. Balkanlar, Kuzey Afrika ve Anadolu gibi Osmanlı hâkimiyetindeki farklı bölgelerden gönderilmiş dilekçe örnekleri vardır.

1892 yılına ait bir belgede İstanbul'da bir kişinin ikiz çocuklarına, belediyeden maaş tahsis edildiği görülmektedir (BOA, DH.MKT, 2009/107, 20.03.1310; BOA, DH.MKT, 1600/105, 02.07.1306). İstanbul dışında da tev'em maaşına ilişkin, farklı bölgelere ait uygulamalar

olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu'nun farklı yerlerinde (Anadolu'dan bazı örnekler için bkz. Konya için BOA, DH.MKT, 1513/75, 08.10.1305; Boyabat için BOA, DH.MKT, 1518/7, 21.10.1305; Niğde için BOA, DH.MKT, 1565/71, 14.03.1306; İzmir için BOA, DH.MKT, 1597/42, 20.06.1306), Trablusgarp (BOA, DH.MKT, 1511/28, 25.09.1305; BOA, DH.MKT, 1592/65, 08.06.1306; BOA, DH.MKT, 2398/41, 06.05.1318), Yemen (BOA, DH.MKT, 1511/90, 27.09.1305), Selanik (BOA, DH.MKT, 1536/80, 20.12.1305; BOA, DH.MKT, 1672/135, 16.03.1307; BOA, DH.MKT, 2460/12, 20.11.1318) ve Vardar (BOA, DH.MKT, 2376/20, 22.03.1318) gibi Anadolu dışındaki coğrafyalarda uygulamanın yapıldığı görülmektedir. Uygulamanın hem merkezde hem belirli taşra merkezlerinde aynı şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır.

C- Çoklu Doğum Yardımında Başvuru Mercileri ve Değerlendirme

i) Başvuru Mercileri

Çoklu doğum yardımı programına başvuru, ikamet edilen yerdeki SYD Vakıflarına yapılmaktadır. Başvuru sırasında T.C. kimlik numarasını içeren kimlik, ehliyet ve pasaport dışında belge talep edilmemesi kararı alınmıştır. Başvuru sonrası bir değerlendirme süreci söz konusudur. Osmanlı uygulamasında farklı kurumlar arasındaki yazışmalardan, başvuru sahiplerinin taşrada ve merkezde çeşitli dairelere başvuru yaptıkları ve bu başvuruların ilgili birimlere iletildiği anlaşılmaktadır. Farklı kurumlara başvurunun kolay ulaşma veya etkili olduğunu düşünme gibi saikleri olabilir.

Osmanlı uygulamasında başvuru mercileri sınırlandırılmadığı için tev'em maaşının finansmanını sağlayan kurumlar üzerinde durmak gerekir. Tev'em maaşına ilişkin rastlanılan en eski uygulamalarda finansmanın gümrüklerden sağlandığı anlaşılmaktadır. Daha sonraları belediyelere⁶ bu görev yüklenmiş ve finansman yerelden sağlanmıştır. Tev'em maaşına dair uygulamanın Tanzimat sonrasında artmaya başladığı görüldüğü gibi, konuya dair hukuki belgelere de bu dönemde rastlanmaktadır. Belediyelerin sorumlu tutulmaya başlaması ile daha sistematik bir işleyiş oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

1818 yılına ve takip eden yıllara ait belgelerde ikiz ve üçüz çocuk sahibi olanlara "İstanbul Gümrüğü malından" maaş verilmesi söz konusudur (BOA, HAT, 1541/44, 07.08.1233; BOA, C.BLD, 105/5230, 29.07.1234; BOA, HAT, 1554/18, 27.02.1236; BOA, HAT, 1555/23, 15.06.1236). Bir belgede emsallerinde olduğu gibi "İstanbul Emtia Gümrüğü mukataası malından" maaş tevcihinden söz edilmektedir (BOA, HAT, 1588/33, 20.10.1249). 1850 yılına ait belgeden, emtia gümrüğü malından maaş ödenmesi uygulamasının bu dönemde devam ettiği anlaşılmaktadır (BOA, C.BLD, 75/3726, 23.05.1266). Belediyeler 1870'lerden itibaren çoklu doğum maaşı ödemeleri yapmıştır (Cengiz, 2017: 59). 1883 yılında Şura-yı Devlet'in gümrük gelirlerinden tev'em çocuklara yaptığı ödemelerle ilgili yorumu bulunmaktadır (BOA, ŞD, 295/19, 15.07.1300). Anlaşılan tev'em maaşının finansmanının gümrüklerden belediyelere geçişi keskin bir şekilde olmamıştır. Bir süre her iki kurum birlikte tev'em maaşı ödemeleri yapmış, daha sonra maaş tam anlamıyla belediye bütçelerinden finanse edilmiştir.

Mecelle-i Umur-ı Belediye adlı eserde, doğrudan tev'em maaşına ilişkin belgelere yer verilmiştir. Bunlardan birisi Şura-yı Devlet kararı, diğer ikisi Şura-yı Devlet'in kararlarını bildiren Dâhiliye Nezareti yazılarıdır. Sırasıyla 1881, 1891 ve 1897 yıllarına ait olan yazışmalardır.

⁶ Osmanlıda belediyenin kurumsallaşması hakkında bkz. İslamoğlu, 2012: 140 vd; Toprak, 2/137-140.

1881 yılına ait belediyenin muhtaçlara yardım etmesine ilişkin Şura-yı Devlet kararı değerlendirilen Osman Nuri, Dersaadet Belediye Kanunu'nda, belediyenin tev'em maaşı ödemesine ilişkin bir hüküm yer almadığını belirtmiştir. Ancak farklı belediyelerde tev'em maaşı uygulaması olduğundan bahsetmektedir (Ergin, 1995: 4716-17). 1881 yılına ait bir belgede "*Tev'em olarak tevellüd etmiş çocuklarına ber-mucib-i iş'ar Üçüncü Daire-i Belediye veznesinden şehri otuzar kuruşun tahsisi...*" (BOA, DH.MKT, 1336/96, 09.08.1298) ifadesiyle belediye veznesinden maaş tahsisi yapıldığı anlaşılmaktadır. 1884 yılında üçüzlere ilişkin belgede "belediyeden" maaş tahsisi uygulaması söz konusudur (BOA, DH.MKT, 1417/16, 09.08.1304). Esasında Şura-yı Devlet kararında da tev'em maaşına ilişkin açık hüküm bulunmadığı; ancak ihtiyaç sahiplerine destek olunmasının belediyelerin asli görevlerinden olduğu belirtilmiş ve bu hukuki gerekçe ile çoklu doğum yapanlara destek olunması istenmiştir (Ergin, 1995: 4718). 1889 yılında iki çift ikizlere, "*mahalleri daire-i belediyesinden otuzar kuruş maaş tahsisi ve itası Meclis-i İdare-i Vilayetten varid olan 19 Kanunusani 1304, 31 Ocak 1889) tarihli mazbata üzerine*" bildirilmiştir (BOA, DH.MKT, 1598/35, 24.06.1306). Şura-yı Devlet mazbatasını kaynak gösteren 1891 yılına ait belgede "*Tev'em olarak tevellüd eden... çocuklara belediye varidatından tahsis kılınmakta olan*" maaşın miktarından ve süresinden bahsedilmiştir (BOA, DH.MKT, 1866/71, 05.02.1309). Bu tarihten sonra maaşların belediyelerden tahsis edildiği görülmektedir. 1902 yılına ait belgede, ikiz çocuklara belediyeden maaş tahsisi uygulamasının devam ettiği anlaşılmaktadır (BOA, DH.MKT, 577/4, 08.06.1320).

1894 yılına ait belgede, "*üçüncü daire-i belediye veznesinden*" çocuğuna maaş tahsis edilmiş olan Saadet Hanım'ın, maaşın "*ikamet edecek olduğu Zile belediye sandığından tesviye ve itasını müstedi*" bir dilekçe verdiği; ancak "*Dersaadet devair-i belediyesinden mahsus olan bu misillü maaşatın taşra belediyelerine nakli muvafık-ı usul olmayacağından*" talebin reddedildiği görülmektedir (BOA, DH.MKT, 200/60, 21.07.1311).

1916 yılının sonlarına ait belgede askere gidecek bir kişinin ikiz doğan çocuklarına maaş bağlanması talebinde bulunduğu görülmektedir. Talebin belediyeye bildirildiği anlaşılmaktadır (BOA, DH.UMVM, 96/56, 13.02.1335). Savaş yıllarına rastlayan bu dönemde dahi maaş uygulamasının sürdüğü görülmektedir. Bu sebeple tev'em maaşı uygulamasının devletin son dönemlerine kadar sürdüğü ve maaşın belediyelerin bütçelerinden karşılanmaya devam edildiği söylenebilir.

ii) Maaş Bütçeleri

Tev'em maaşının gümrük gelirlerinden tahsis edildiği dönemlerde maaşın ödenmemesine ilişkin bir şikâyete veya bütçenin yetersizliğine ilişkin bir yazışmaya rastlanmamıştır. Ancak uygulamanın belediyeler üzerinden yürütülmeye başlamasından sonra bütçe yetersizliğine ilişkin belediyeler ile merkez arasında yazışmalar yapıldığı görülmektedir. 1893 yılına ait bir belgede, muhtaçlara ve tev'emlere ayrılan bütçenin yetersiz kalmasından dolayı belediyenin net gelirlerinden yapılan kırkta birlik kesintinin yirmide bire yükseltildiği Işkodra, Erzurum ve Trabzon vilayetlerine bildirilmiştir⁷. Bu yazışmadan birkaç ay sonra Kastamonu için benzer bir düzenleme yapılmış ve belediye gelirlerinden tev'em maaşı için ayrılan kırkta birlik miktarın artırılmasına karar verilmiştir (BOA, DH.MKT, 161/20, 02.06.1311). 1897 yılına ait Dâhiliye Nezareti yazısında, Şura-yı Devlet'in tev'em maaşlarına ilişkin kararından bahisle, belediyelerin maaşları ertelemeden ödemesi gerektiği belirtilmiş, belediyenin gelirinin yetersiz olması durumunda maaşların merkez liva veya vilayet belediyelerinin

⁷ "...tev'em çocuklara ita olacak maaşata karşılık ittihaz kılınmış olan daire-i belediye kırkta bir varidat-ı safiyesinin... yirmide bir olarak hasılat-ı safiyeden..." (BOA, DH.MKT, 44/30, 05.11.1310).

gelirlerinden ödenmesi bildirilmiştir (Ergin, 1995: 4721-22). Kararda belediye bütçesinin kırkta birinin sosyal yardımlara ayrılması gerektiğinden bahsedilmiş, belediyenin bütçesinin yetersiz kalması durumunda tev'em maaşının diğer muhtaçlara öncelikli olarak ödenmesi özellikle vurgulanmıştır (Ergin, 1995: 4721).

II. Abdülhamid döneminde tev'em maaşının kaynağında sıkıntı olan hallerde, muhtacın maaşı kaynaklarından yararlanılmıştır (Düzgün, 2009: 20). 1915 yılına ait Şehremaneti yıllık raporunda, "aceze ve tev'em maaşı" ödemelerine 290 bin kuruş ayrıldığı, bu miktarın 90 bin kuruşunun tev'em çocuklar ve ailelerine ödendiği bilgisi yer almıştır (Özbek, 2006: 34).

D- Çoklu Doğum Yardımının Niteliği ve Niceliği

i) Ödemenin Miktarı

Tev'em maaşının karşılığı olarak belgelerde, Osmanlı para birimlerinden akçe (Sahillioğlu, 1989) ve kuruşa (Pamuk, 2002) rastlanmaktadır. 1850'lere kadar olan dönemde akçe, bu tarihten sonra ise kuruş yaygın olarak maaşın karşılığı olmuştur. Akçe olarak belirlenen maaşların daha çok günlük, kuruş olarak belirlenen maaşların ise aylık ödeme miktarı şeklinde belirlenmesi bu para birimlerinin değerleri ile ilgilidir.

Güncel program kapsamında 24 aya kadar her bir çocuk için 150 TL düzenli yardım söz konusudur. Ödeme artışları ve aralıkları hususunda Fon Kurulu yetkili kılınmıştır. Osmanlı uygulamasında ise farklı dönemlerde değişen maaşlar söz konusudur. Kişilerin durumlarının değerlendirilmesiyle maaşların kesildiği veya azaltıldığı, bazen de talep üzerine artırıldığı anlaşılmaktadır.

Osmanlılar maaş talebi sonrasında, başvuranın bölgesine ait diğer uygulamaları araştırmışlar ve tespit edilen emsallere yapılan ödeme ile aynı şekilde emsal maaş ödenmesi kararı vermişlerdir (Cengiz, 2017: 62-63). Geniş Osmanlı coğrafyasında farklı miktarda uygulamalara rastlamak mümkündür. Maaş alanların miktarın emsal maaşa yükseltilmesi şeklindeki başvuruları olmuştur. 1889 yılına ait belgede, çocuklarına 15'er kuruş maaş bağlanmış olan kişi, maaşın 30 kuruşa yükseltilmesi için başvurmuştur (BOA, DH.MKT, 1495/70, 07.07.1305). Bu tarihin öncesinde ve sonrasında 30 kuruş maaş ödemelerine rastlanmaktadır.

Osmanlılarda maaşın her çocuk için ayrı ayrı tahsis edildiği uygulamalar yaygın olmakla birlikte, tek çocuğa ödendiği uygulamalara da rastlanmaktadır. Anne için de maaş uygulamasının veya bir defaya mahsus yardımların yapıldığı örnekler vardır (Dinç, Şimşek ve Eroğlu, 2009: 85; Cengiz, 2017).

1818 yılına ait bir belgede, Şam'da doğan üçüzlerin "her birine günde onar akçe" verilmesi kararı vardır (BOA, C.BLD, 85/4229, 08.07.1233). Birkaç ay sonrasına ait bir başka örnekte üçüzlere "günlük beşer akçe" tahsis edilmesine ilişkin bir dilekçe söz konusudur (BOA, HAT, 626/30939, 17.11.1233). Bir yıl sonrasına ait belgeden anlaşıldığına göre ise ikizlere tahsis edilen maaş "...beherine ellişer akçe..."dir (BOA, C.BLD, 105/5230, 29.07.1234). 1825 yılında doğan üçüzlere "...yevmi beşer akçeden on beş akçe vazife ihsan ..." buyurulması söz konusudur (BOA, HAT, 539/26564, 29.12.1240). 1848 yılında üçüzlerin "her birine günlük ellişer akçe" verilen bir örnek vardır (BOA, C.BLD, 78/3882, 28.05.1264). Bu belgelerde maaş tahsis edilen çocuklar farklı şehirlerde yaşamaktadır. Ancak maaş miktarlarındaki farklılıkların sebebi kesin olarak belirli değildir. Tev'em maaşı uygulamasının erken dönemlerine ait bu örneklerde farklılıkların sebebi, uygulamanın tam olarak yerleşmemiş ve kurumsallaşmamış olmasıyla ilgili görünmektedir.

1851 yılında doğan ikiz çocuklara “*hadd-i buluğa vusullerinde kat’ olunmak üzere yirmi kuruş maaş tahsisi*” yapıldığı görülmektedir (BOA, MVL, 327/84, 18.03.1267). 1856 yılında ise ikiz çocuklara ve annelerine “*nizamen ve emsaline tatbikan...on beşer kuruş maaş tahsisi*” yapıldığı görülmektedir (BOA, İ.MVL, 350/15241, 01.07.1272). Birkaç ay sonrasına ait bir başka belgede üçüz çocuklara ve annelerine “*emsali misillü on beşer kuruştan şehri cem’an altmış kuruş maaş tahsis ve itası*” hakkındaki yazışma (BOA, İ.DH, 352/23228, 21.12.1272) on beş kuruş maaşın emsal olduğunu göstermektedir. 1861 yılına ait örnekte, bir anne ve ikiz çocuklarına “*on beşer kuruştan kırk beş kuruş maaş tahsisi*” yapılmıştır (BOA, MVL, 842/71, 04.07.1277). Maaş miktarının bir süre on beşer kuruş olarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

1887 yılına ait belgede, tev'em maaşının 30 kuruş olarak ödenmesi durumunda belediye gelirlerinin diğer sosyal yardım ödemelerine yetmeyeceği üzerinde durulmuş ve durumun değerlendirilmesinden bahsedilmiştir (BOA, DH.MKT, 1460/59, 16.02.1305). Bu belgeden birkaç ay öncesine ait belgede üçüz çocuklara “*münasib miktar maaş tahsis*” edilmesi mahalli belediyeye bildirilmiştir (BOA, DH.MKT, 1417/16, 09.08.1304). Buradaki uygun miktarın hem kişinin hem belediyenin durumuna göre belirlenmesi muhtemeldir. Ancak birkaç ay sonrasına ait belgede, ikiz çocuklara “*daire-i mezkure veznesinden otuzar kuruş tahsisi*” uygun görülerek miktar belirtilmiştir (BOA, DH.MKT, 1486/42, 03.06.1305). 1888 yılında emsal uygulamayı gerekçe gösteren bir kişi ikiz çocukları için ödenen on beşer kuruş maaşın otuzar kuruşa çıkarılmasını talep etmiştir (BOA, DH.MKT, 1495/70, 07.07.1305). 1889 tarihli belgede iki ikiz toplam dört çocuk için “*mahalleri daire-i belediyesinden otuzar kuruş maaş tahsisi ve itası*” istenmiştir (BOA, DH.MKT, 1598/35, 24.06.1306). 1891 yılına ait evrakta ikiz çocuklara tahsis edilen maaş “*şehri üç mecdiye*” olarak ifade edilmiştir (BOA, DH.MKT, 1850/22, 07.12.1308). Mecdiye, yirmi kuruş değerindeki gümüş para olduğundan (Pakalın, 1983: 2/428), iki çocuk için tahsis edilen maaş, döneme uygun olarak altmış kuruşa tekabül etmektedir. 1894 yılında ise ikizi vefat etmiş olan bir çocuğa “*daire-i belediye veznesinden verilmekte olan şehri otuz kuruş*” maaştan bahseden bir belge bulunmaktadır (BOA, DH.MKT, 200/60, 21.07.1311). 1897 yılına ait yazıda aylık otuz kuruş ödeme yapılacağı Şura-yı Devlet kararında yer almış ve Dâhiliye Nezareti tarafından belediyeye bildirilmiştir (Ergin, 1995: 4721). 1898 (BOA, BEO, 1113/83442, 29.11.1315) ve 1905 (BOA, DH.MKT, 983/80, 03.05.1323) yıllarına ait belgelerde “*...mahallattan şehri otuzar kuruş...*” şeklinde maaş uygulamasının sürdüğü görülmektedir. 1907 yılında ise on beş kuruş maaş tahsisine ilişkin bir örnek vardır (BOA, DH.MKT, 1211/85, 15.10.1325). Bu örnekte çocukların dördüz olduğu anlaşılmaktadır. Tahsis edilen maaş miktarının çocuk sayısı ile ilgili olma ihtimali de bulunmaktadır. Çünkü bu dönemde yirmi yıldan uzun bir süre otuz kuruşluk maaş tahsisi uygulamasının sürdüğü anlaşılmaktadır.

Osmanlıda tev'em maaşının miktarı başvurular üzerine güncellenmiştir (Cengiz, 2017: 65). Maaşın yükseltilmesine ilişkin başvurularda kişiler, emsallerin daha yüksek maaş aldığı veya ekonomik durumlarının bozulduğunu gerekçe göstermişlerdir. Bir başvuru “*emsaline otuzar kuruş verilegeldikde*” ifadesiyle çocukların maaşının on beş kuruştan emsalleri gibi otuz kuruşa yükseltilmesini istemiştir (BOA, DH.MKT, 1495/70, 07.07.1305). Bakanlığın güncel çoklu doğum programında maaşlara ilişkin bir güncelleme kaidesi belirlenmemiştir.

Tev'em maaşlarında kişiselleştirme uygulamalarının da olduğu anlaşılmaktadır. Yani durumu daha kötü görülenlere daha yüksek maaşlar bağlanmıştır. Anneleri doğumda vefat eden ve babaları fakir olan üçüz bebeklere, yüz kuruş maaş bağlanmıştır (Cengiz, 2017: 62-63). Seyyid veya meşayihden olan kişilere daha yüksek maaşlar bağlandığına ilişkin örnekler vardır. Bunun genel bir uygulama olduğu ileri sürülmüştür (Dinç, Şimşek ve Eroğlu, 2009: 83-85).

ii) Ödemenin Süresi

Osmanlı uygulamasında tev'em maaşına ilişkin ödeme süreleri zaman zaman değişiklik gösterse de bu sürelerin günümüz uygulamasından daha uzun olduğu kolaylıkla söylenebilir. Uygulama genellikle kız çocuklarına evleninceye kadar, erkek çocuklarına ise yirmi yaşlarına kadar maaş ödenmesi şeklinde olmuştur. Devletin son döneminde ve bazı vilayetlerde sürelerin kısaldığı örnekler vardır. Bazı belgelerde kayd-ı hayat şartıyla maaş tahsis edildiği görülmekle birlikte, bu uygulamanın nadir yapıldığı, genel olarak bir sınırlandırmaya gidildiği görülmektedir (Dinç, Şimşek ve Eroğlu, 2009:85; Cengiz, 2017: 64-65). Güncel programda ödemeler mütevellî heyetin onayı ile başlamakta ve çocukların 24 ayı doldurması ile sona ermektedir. Farklı yıllara ait SSA raporlarında Avusturalya'da üçüz ve daha fazla doğumlarda çocukların 16 yaşına ulaşmasına kadar, Uruguay'da çocukların 5, 12 ve 18 yaşlarına kadar farklı oranlarda, İrlanda'da doğumda, 4 ve 12 yaşlarında üç kez ödeme yapıldığı, Fransa'da doğum öncesi ve sonrası analık ödemelerinin çoklu doğumlarda artırılarak ödendiği uygulamalardan bahsedilmektedir (SSA, 2020).

Ödeme süresi ile ilgili ilk olarak ödemenin başlangıcına değinmek gerekir. Güncel çoklu doğum programında ödeme, vakıf mütevellî heyetinin kararından sonra başlatılmaktadır ve geçmişe yönelik ödeme yapılmamaktadır. Bu sebeple başvurusunun doğumdan sonra en kısa sürede başvurusunu yapması önemlidir. Yoksa başvuru tarihine kadar olan süreçte ödeme alamamaktadır. Osmanlıda ise ödemeler genellikle çocukların doğum tarihinden itibaren başlatılmıştır (Cengiz, 2017: 64; BOA, DH.MKT, 1887/84, 06.04.1309). Ayrıca birikmiş olan ödenmeyen maaşların başlangıcından itibaren ödenmesi yönünde başvurular vardır. 1888 yılına ait belgede, "...tevellüdlerinden tarih-i tahsisine kadar güzêrân eden müddet maaşlarının dahi ita olunmakta olduğu..." ifadesi ile doğumdan maaş tahsisine kadar olan maaşların uygulamada ödendiği belirtilmektedir (BOA, DH.MKT, 1534/88, 14.12.1305). 1894 yılında tev'em çocuklarına "*Divriği Daire-i Belediyesinden tahsis edilmiş olan maaşı tarih-i tahsisindedir alamadığı*" gerekçesiyle başvuran kişi, birikmiş maaşların birlikte verilmesini talep etmiştir (BOA, DH.MKT, 294/66, 13.04.1312). 1895 yılına ait bir belgede, üç yıl önce doğan ikiz çocuklara birikmiş maaşlarının verilip verilmeyeceği sorulmuş (BOA, ŞD, 2330/4, 12.05.1313); uygun bir miktar maaş tahsis edilmesi kararı çıkmıştır (BOA, BEO, 701/52501, 17.05.1313). 1899 yılında kesilen maaşın birikmiş olarak ödenmesi talep edilmiştir (BOA, DH.MKT, 2266/32, 02.07.1317); ancak bu taleplere verilen cevaplar tespit edilememiştir.

1851 yılına ait belgede, "*Yakup Efendi'nin zevce-i mutallakasından tevellüd eden ikiz çocuklara hadd-i buluğa vusullerinde kat' olunmak üzere...*" maaş tahsis edildiği görülmektedir (BOA, MVL, 327/84, 18.03.1267). Maaşın ödenmesine ilişkin herhangi bir yaş belirtmek yerine buluğa girmeleri sınır olarak ifade edilmiştir.

1888 yılına ait belgede "*Tokat'ın Abdülfettah Mahallesi ahalisinden ve erbab-ı ihtiyaçtan Çil Halil oğlu Mehmet'in tev'em olarak tevellüd eden ve makam-ı vilayet celilesinden şehri on beşer kuruş maaş tahsisi ita olunan iki nefer kerimesine berhayat oldukları sürece verilmek ve fakat hin-i tezevvüçlerinde kat' olunmak şartıyla*" maaş tahsis edilmiştir (BOA, DH.MKT, 1534/88, 14.12.1305). Belgede bahsi geçen ikizlerin kız çocuğu oldukları görülmektedir. Maaşın ne zaman kesileceğine ilişkin bir yaş belirtilmemiş, evlendiklerinde kesilmesi belirtilmiştir. Evlenmedikleri takdirde ise ömür boyu süreceği ifade edilmiştir. Erkek çocuklarına ilişkin bir kural bu belgede yer almamıştır. Bu belgeden yaklaşık altı ay sonrasına ait bir başka belgede (BOA, DH.MKT, 1598/35, 24.06.1306) ise biri kız biri erkek olan ikizlerin durumu, kız ve erkek çocuklar için uygulama farkını ortaya koymaktadır. Buna göre "*...nam kimesnelerin tev'em olarak tevellüd eden iki oğlan iki kız ki cem'an dört nefer*

çocuklarına zükûrun yirmi yaşına duhullerinde ve inasın hin-i tezevvüçlerinde kat' olunmak üzere..." maaş tahsis edilmiştir. Erkekler için yirmi yaş, kızlar için ise evlenmeleri sınır olarak konulmuştur.

1891 ve 1893 yıllarına ait belgelerde, on yaşına kadar maaş ödenmesi uygulamasının bulunduğu görülmektedir. "*Peder ve maderleri erbab-ı ihtiyaçtan bulunan tev'em çocuklara tahsis olunacak maaşların bu çocukların on yaşlarına duhullerine kadar itası*" uygulamasından bahsedilmektedir (BOA, DH.MKT, 164/49, 27.04.1311). Bu süreçte birkaç yıl boyunca tev'em maaşının çocukların on yaşına girmelerine kadar ödendiği anlaşılmaktadır.

1897 tarihli Şura-yı Devlet kararında kız çocuklarına evleninceye, erkek çocuklarına ise yirmi yaşına kadar maaş ödeneceği belirtilmiştir (Ergin, 1995: 4721). 1910 tarihli yazıda ise "*Tev'em tevellüd eden çocuklara mahallerince tahsis olunacak maaşatın kendilerinin on beş yaşına vasıl oluncaya kadar devam-ı itasıyla ondan sonra usulü ve nizamı dairesinde kat'ı ve tevkifi*" usul olarak belirtilmiştir (BOA, DH.MUİ, 34/35, 15.03.1328). Tev'em maaşlarının çocuklar on beş yaşına ulaştığında kesilmesi kararı bildirilmiştir.

Sonuç olarak tev'em maaşının süresi konusunda farklı uygulamalar bulunsa da uygulamanın yaygın olduğu dönemde erkek çocuklarına yirmi yaşına kadar, kız çocuklarına evleninceye kadar maaş tahsis edilmiştir. Diğer dönemlerde de buluşa, on veya on beş yaşlarına kadar maaş tahsisi görülmektedir. Yani her dönemde günümüze göre oldukça uzun sayılabilecek bir destek sağlanmıştır.

iii) Çocuklardan Birinin Vefatı

Çocuklardan birinin vefatı durumunda yapılan güncel uygulamada bir çocuğun vefatı durumunda çocuk sayısının ikinin altına düşmesi fesih sebebi kabul edilmiştir. Bu durumda ikizlerden birinin vefatı fesih sebebi iken, üçüzlerden ikisinin, dördüzlerden üçünün vefatı durumlarında fesih gerçekleşecektir. Ayrıca fesih sebepleri arasında başvuru sahibinin ölümü de yer almıştır. Osmanlı uygulamasında da çocuklardan birinin maaşının feshi durumunda nasıl hareket edilmesi gerektiği ile ilgili merkeze danışıldığı anlaşılmaktadır. Taşradaki farklı uygulamalar alınan kararlarla ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve günümüze nispetle yararlananların lehine bir uygulama söz konusu olmuştur.

Çocuklardan birinin ölümü durumunda nasıl hareket edileceğine ilişkin Meclis-i İdare-i Vilayet'e sorulan bir soruda "*maaş tahsis edildikten sonra bunlardan birinin vefatında tev'emiyet sakıt olacağına göre*" ifadesi kullanılmıştır (BOA, ŞD, 1841/40, 24.03.1306). Buradaki tev'emiyetin sakıt olması ifadesi önemlidir. Çünkü tev'emiyetin sakıt olması çoklu doğumdan bir kardeşin hayatta kalması demektir. İkizlerde bu durum bir ölümle gerçekleşirken, üçüz, dördüz ve beşiz doğumlarda birden fazla kardeşin ölümü ile gerçekleşebilecektir. Nitekim 1905 yılına ait bir örnekte dört çocuğundan biri vefat eden baba, "*Tevellüd eden dört nefer çocuğundan elan berhayat olan üçüne usul ve emsali vechile mahalli daire-i belediyece maaş tahsisi lazım geleceği...*" düşüncesiyle diğer üçüne maaş bağlanması için başvurmuştur (BOA, DH.MKT, 935/43, 22.12.1322).

1866 yılında üçüz çocukları doğan bir kadın, ölen ikisine ait maaşın kendisine veya hayatta kalan diğerine tahsisi için Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'ye dilekçe vermiştir (BOA, MVL, 495/9, 07.12.1282). Bu dilekçenin neticesine ulaşılammış olsa da bu tarihlerde, konuya dair bir kural olmadığı söylenebilir. Tev'em maaşının kurumsallaştığı dönemde, vefat eden çocuğun maaşının kesilmesi, kalan çocuğun ise maaşının ödenmesi yönünde bir uygulama geliştiği görülmektedir. 1890 tarihli bir belgede Şura-yı Devlet'in ikizlerden

birinin vefatı durumunda, diğerine maaş ödenmesine devam edilmesi yönünde bir karardan bahsedilmektedir (BOA, DH. MKT, 1718/66, 25.08.1307). 1891 yılına ait bir örnek bu kurala uygundur. İkizi vefat eden çocuğa maaş bağlanması hakkında bir yazı söz konusudur (BOA, DH. MKT, 1810/57, 08.07.1308).

Kardeşi vefat eden çocuğa maaş tahsisinin kaç yaşına kadar yapılacağı bir diğer problemli husus olmuştur. Tek kalan tev'em çocukların maaş tahsis sürelerinin kısaltıldığı görülmektedir. 1891 yılına ait belgeden anlaşıldığına göre, sağ kalan çocuğa üç yaşına kadar maaş ödenmesi kararı, vilayetlere ve mutasarrıflıklara bildirilmiştir⁸. 1893 yılına ait belgede bu uygulamanın devam ettiği görülmektedir. Ancak sağ kalan çocuğa üç yaşından sonra maaş ödenmesi hususunda başvurular yapıldığı anlaşılmaktadır (BOA, DH.MKT, 164/49, 27.04.1311; BOA, DH.MKT, 370/55, 09.11.1312). Bu tür başvuruların farklı yıllarda sürdüğü anlaşılmaktadır. 1909 yılına ait bir belgede, ikizlerden vefat edenin maaşının sağ kalana tahsisine ilişkin bir kayıt bulunmaktadır (BOA, DH.MKT, 2768/56, 23.02.1327).

1893 yılında Trablusgarp vilayetinden, tev'em çocuklardan birinin maaş tahsisinden önce vefatı durumunda nasıl hareket edileceği sorulmuştur. Konuya ilişkin kararda "*kable't-tahsis birinin vefatı halinde diğerinin tev'em addedilmesine mahal kalmayacağı tabii olmasına nazaran bu misillü tev'emlerden maaş tahsis olunmaksızın birinin vefatından sonra diğeri için artık yeniden maaş tahsisi lazım gelmeyeceğinden*" vilayete bu şekilde cevap verilmesi istenmiştir (BOA, BEO, 323/24211, 27.05.1311). Karar ile ikizlerden birinin maaş tahsisinden önce ve sonra vefatı durumları birbirinden ayrılmıştır. Maaş tahsisinden önce vefat durumunda maaş tahsis edilmeyeceği, sonra vefat durumunda ise sağ kalan kardeşe üç yaşına kadar maaş tahsis edileceği anlaşılmaktadır.

II. Abdülhamid döneminde çocuklardan birinin vefat etmesi durumunda diğer çocuğa üç yaşına kadar ödeme yapılmaya devam edileceği belirtilmiştir (Cengiz, 2017: 64). Şura-yı Devlet, 1891 yılında yaşayan çocuğa üç yaşına kadar maaş ödenmesine yönelik bir karar almıştır (Ergin, 1995: 4719-20). 1891 yılına ait bir belgede Şura-yı Devlet'in bu karardan söz edilmektedir. Kararda "*tev'emlerden biri üç yaşına vasil olmaksızın vefat eder ise hayatta kalacak karındaşı maaşının üç yaşına vusulüne kadar itasıyla ondan sonra kat' olunmasının usul ittihazı*" uygun görülmüştür (BOA, DH.MKT, 1866/71, 05.02.1309).

iv) Maaşın Kesilmesi

Tev'em maaşının ödenmemesi üzerine yapılan başvurulardan ve şikayetlerden, maaşın kesildiği veya kesilmemesine rağmen ödenmediği iki temel durum göze çarpmaktadır. Maaşın kesilmesi, maaş şartlarının kaybı sebebiyle öznel bir etken iken; ödeme yapılmaması daha çok kurumların mali durumları ile ilgili nesnel bir etken olmuştur.

Tev'em maaşının kesilmesi, şartlardan birinin kaybı sebebiyle gerçekleşmiştir. Ortadan kalkan şart genellikle yaş şartıdır; yani maaş ödenenlerin belirlenen üst sınır yaşına ulaşmış olmasıdır. Muhtaçlık şartının ortadan kalkması sebebiyle maaşın kesildiğine ilişkin bir kayda rastlanmamıştır. Bunun dışında uygulamada başvurusu kabul edilenlere bir belge verildiği ve belgesi olmayanlara maaş ödemesi yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Tev'em maaşının ispatını sağlayan ve arşiv kayıtlarında pusula ve kupon şeklinde bahsedilen belgelerin usul şartları arasında olduğu söylenebilir. Arşivde rastlanılan kayıtlar, ispat belgelerinin kaybedilmesi sebebiyle yapılan başvurulara ilişkindir. 1819 yılında İstanbul

⁸ Kararda "*maaşların bu çocukların onar yaşlarına kadar itası münasip görülmüş ise de tev'emlerden biri üç yaşına vasil olmaksızın vefat eder ise hayatta kalacak karındaşı maaşının üç yaşına duhulüne kadar itasıyla andan sonra kat' olunmasının usul ittihazı*" benimsenmiştir (BOA, MV, 65/42, 10.11.1308).

emtia gümrüğünden bağlanan maaşlarına ilişkin pusulayı kaybeden kişilere, talepleri üzerine yeniden pusula verilmiştir (BOA, C.BLD, 105/5230, 29.07.1234). 1889 yılında yirmi yaşına kadar maaş almak üzere verilen kuponları kaybeden kardeşlere, maaşlarının verilmesi yönünde bir yazı yazılmıştır (BOA, MF.MKT, 109/100, 13.11.1306).

Osmanlıda tev'em maaşı uygulamasına dair en önemli eksiklik, ödemelerde zaman zaman yaşanan sıkıntılar olmuştur. Maaşlar özellikle bütçenin yetersizliği bahanesiyle kesilmiş ve kişiler bu destekten yoksun bırakılmıştır (Cengiz, 2017: 66-67).

1891 yılına ait belgede, “*İkiz olarak tevellüd eden iki çocuğuna ba irade-i seniyye tahsis olan şehri üç mecidiye maaşı*” ödemeyen nahiy müdürünün şikâyet edildiği ve merkezin maaşın ödenmeme gerekçesini sorduğu anlaşılmaktadır (BOA, DH.MKT, 1850/22, 07.12.1308). Aynı yıla ait bir başka belgede maaşın kesilmesi ile ilgili şikâyet dilekçesi, incelenmek üzere yerel yöneticilere gönderilmiştir. Ancak maaşın kesilme sebebi hakkında evrakta bilgi yer almamaktadır (BOA, DH.MKT, 1842/57, 09.11.1308). 1899 yılına ait benzer bir evrakta, “*İkiz çocuklarına usulen olan otuzar kuruş maaş Küçük Çekmece daire-i belediyesinden verilmemekte olduğundan*” bahisle şikâyette bulunmuş ve konu hakkında tahkikat başlatılmıştır (BOA, DH.MKT, 2224/22, 14.03.1317). Bu belgeler ödenmeyen maaşlar konusundaki şikâyetlerin dikkate alındığını ve denetimler yapıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

1894 yılına ait bir evrakta, “*Tev'em tevellüd eden çocuklarına emsali vechile Divriği daire-i belediyesinden tahsis edilmiş olan maaşı tarih-i tahsisindendir alamadığından*” dilekçe ile başvuran Osman adlı kişi, birikmiş miktarın ve maaşın ödenmesi talebinde bulunmuştur (BOA, DH.MKT, 294/66, 13.04.1312). Benzer bir başvurunun 1899 yılında yapıldığı ve başvuruçunun kesilen maaşın ve ödenmemiş iki yıllık miktarın ödenmesi talebinde bulunduğu görülmektedir (BOA, DH.MKT, 2266/32, 02.07.1317).

SONUÇ

Tarihin bir hikâyeden ibaret olmadığı ve günümüze katkılar sunmaya hazır bir birikimi barındırdığı muhakkaktır. Önemli olan bu birikimden istifade ederek, katkıları elde edebilmektir. Hukuk tarihimizden günümüze uyarlanan pek çok kurumdan biri de çoklu doğum programıdır. Osmanlı'nın tev'em maaşı olarak uyguladığı program, günümüz sosyal politikası için çok sayıda örnek içeren bir tecrübedir.

Osmanlı'nın tev'em maaşı uygulaması incelendiğinde, devletin farklı coğrafyalarında, tebaanın farklı kesimlerine hitap etmiş bir program karşımıza çıkmıştır. Osmanlılar bu programı zamanla kurumsal hale getirmiş ve kurallarını oturtmaya çalışmıştır. Böylece vatandaşların tev'em maaşını bir hak olarak gördükleri ve çocukları doğduğunda başvurdukları sistemli bir yapının oluştuğu belgelerden anlaşılmaktadır.

Çalışmada günümüz çoklu doğum programı ile Osmanlı tev'em maaşı, şartları, yararlananları, uygulama mercileri, ödemeler gibi başlıklarda mukayese edilmiştir. Yürürlükteki programın kuralları belirli olduğundan, makalenin sistemi bu kurallara göre oluşturulmuş ve başlıklandırılmış, Osmanlı uygulamasındaki hukuki çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Çok sayıda arşiv belgesi ile örnek uygulamadan Osmanlı hukukundaki soyut kuralların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Osmanlıda çoklu doğum yardımının şartlarını ele aldığımızda, Osmanlı sosyal güvenliğinde temel şartlardan olan “muhtaç olma” şartı ön plana çıkmaktadır. Çoklu doğum yardımı yapılırken ailenin zor durumda olması yazışmalarda özellikle belirtilmiştir. Modern sosyal

güvenlik anlayışının eleştirilen yönlerinden biri olan ihtiyaç sahibi olmasa da şartları taşıyan herkese ödeme yapılması durumu dengelenmeye çalışılmıştır. Osmanlı anlayışının dezavantajı ise muhtaçlık kıstasını belirleyen kişilerin özel davranması durumu ve riskin kesin bir güvenceye sahip olmamasıdır.

Osmanlı çoklu doğum yardımları yaş şartı bakımından günümüz uygulamasından çok daha geniş bir süreçte yararlananlara katkı sunmaktadır. Bu durum yararlananlar bakımından geniş kapsamlı bir güvence sağlamakla birlikte, finansmanı sağlayan belediyelerin bütçelerini zaman zaman zorladığı, yazışmalarda belirtilmiştir.

Yararlananları belirlerken muhtaç olma temel şartından hareket edilmesi, Osmanlı tebaasından bu şarta sahip farklı kesimlerin yardımdan yararlanmalarını sağlamıştır. Bu kesimler arasında yararlanma oranı bakımından oluşan farklar, doğrudan şarta sahip olanların oranıyla bağlantılıdır.

Osmanlıda merkezi bir sosyal güvenlik kurumunun olmaması sebebiyle gümrükler ve belediyeler çoklu doğum yardımının finansmanı ile görevlendirilmiş, uygulamaya yerellik kazandırılmıştır. Merkeze yapılan yardım talepli başvuruların yerel yönetimlere yönlendirildiği görülmekte, merkezin bütçeyi ve yardımları kontrol ettiği anlaşılmaktadır.

Osmanlıda özellikle II. Abdülhamid döneminde tev'em maaşının bir politika olarak benimsendiği ve kurumsallaştığı görülmektedir. Tev'em çocuğu olanlara, ihtiyaç sahibi olmaları kıstasından hareketle, hiçbir ayırım yapılmaksızın yardımlar yapılmıştır. Maaşlar önce gümrüklerden, uygulamanın kurumsallaşmasından sonra ise belediyelerin bütçelerinden finanse edilmiştir. Osmanlılar günümüz programına nazaran, daha uzun süreli ve yararlananların lehine kurullarla tev'em maaşı uygulamasını sürdürmüşlerdir. Sosyal yardımların sosyal politikada daha önemli bir yere sahip olduğu Osmanlı Devleti, bu alanda günümüze katkı sağlayacak kurumlara ve uygulamalara sahip olmuştur.

Kaynakça

- Arıcı, M. (2012). Sultan II. Abdülhamid'in Hukuki Reformları. *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*. (Editör: Coşkun Yılmaz). İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Yayını.
- Alper, Y. (2016). *Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar*. Sosyal Politika. (Editörler: Abdurrahman İlhan Oral ve Yener Şişman). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Arıcı, K. (1999). *Sosyal Güvenlik*. Ankara: Tes-İş.
- Arıcı, K. (2015). *Türk Sosyal Güvenlik Hukuku*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Avcı, M. (2019). *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Atlas Yayınevi.
- Aydın, M. (2017). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Aykanat, M. (2019). *Osmanlı Hukukunda Dilekçe Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aykanat M. (2016). *Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku*. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi.
- Bakan Selçuk: Çoklu Doğum Yardımı 12 Kasım'da Başlıyor. 09 Kasım 2018. [<https://www.finansgundem.com/haber/bakan-selcuk-coklu-dogum-yardimi-12-kasimdabasliyor/1359142>]. (Erişim: 24 Mayıs 2020).
- Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 6637. Kabul Tarihi: 27.3.2015. RG 7.4.2015/29319.
- Bilmen, Ö. N. (1967). *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. Bilmen Yayınevi.

BOA, AE.SSLM.III (Ali Emiri Selim III). 334/19327. 20.11.1204.

BOA, BEO (Babiali Evrak Odası Evrakı). 1113/83442, 29.11.1315; 323/24211, 27.05.1311; 3354/251509, 12.06.1326; 701/52501, 17.05.1313.

BOA, C.BLD (Cevdet Belediye). 105/5230, 29.07.1234; 75/3726, 23.05.1266; 78/3882, 28.05.1264; 85/4229, 08.07.1233.

BOA, DH. MKT (Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi). 1718/66, 25.08.1307; 1810/57, 08.07.1308; 196/38, 03.01.1312; 1040/26, 14.11.1323; 1211/85, 15.10.1325; 1336/96, 09.08.1298; 1417/16, 09.08.1304; 1420/7, 21.08.1304; 1460/59, 16.02.1305; 1480/115, 13.05.1305; 1486/42, 03.06.1305; 1486/63, 04.06.1305; 1495/70, 07.07.1305; 1511/28, 25.09.1305; 1511/90, 27.09.1305; 1513/75, 08.10.1305; 1518/7, 21.10.1305; 1534/88, 14.12.1305; 1536/80, 20.12.1305; 1565/71, 14.03.1306; 1592/65, 08.06.1306; 1597/42, 20.06.1306; 1598/35, 24.06.1306; 1600/105, 02.07.1306; 161/20, 02.06.1311; 164/49, 27.04.1311; 1642/33, 26.11.1306; 1672/135, 16.03.1307; 1751/87, 29.12.1307; 1842/57, 09.11.1308; 1850/22, 07.12.1308; 1859/104, 11.01.1309; 1866/71, 05.02.1309; 1962/16, 19.11.1309; 200/60, 21.07.1311; 2009/107, 20.03.1310; 2184/13, 18.11.1316; 2224/22, 14.03.1317; 2266/32, 02.07.1317; 2294/38, 05.09.1317; 2308/77, 20.10.1317; 2376/20, 22.03.1318; 2398/41, 06.05.1318; 2460/12, 20.11.1318; 2524/11, 04.05.1319; 2550/141, 19.07.1319; 2768/56, 23.02.1327; 294/66, 13.04.1312; 309/43, 21.05.1312; 344/59, 19.08.1312; 358/68, 08.10.1312; 370/55, 09.11.1312; 4/68, 04.09.1310; 44/30, 05.11.1310; 505/16, 08.02.1320; 577/4, 08.06.1320; 935/43, 22.12.1322; 983/80, 03.05.1323.

BOA, DH.MUİ (Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı). 34/35. 02.11.1327.

BOA, DH.UMVM (Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü Evrakı). 96/56. 13.02.1335; 96/57. 20.04.1335.

BOA, HAT (Hatt-ı Hümayun). 539/26564, 29.12.1240; 1541/44, 07.08.1233; 1554/18, 27.02.1236; 1555/23. 15.06.1236; 1588/33, 20.10.1249; 626/30939. 17.11.1233.

BOA, İ.DH (İrade Dahiliye). 352/23228, 21.12.1272; 424/28031, 20.06.1275.

BOA, İ.HUS (İrade Hususi). 93/75, 24.10.1319.

BOA, İ.MVL (İrade Meclis-i Vala). 350/15241, 01.07.1272.

BOA, MF.MKT (Mektubi Kalemi). 109/100, 13.11.1306.

BOA, MV (Meclis-i Vükela Mazbataları). 65/42, 10.11.1308.

BOA, MVL (Meclis-i Vala Evrakı). 327/84, 18.03.1267; 495/9, 07.12.1282; 842/71, 04.07.1277.

BOA, ŞD (Şura-yı Devlet Evrakı). 1841/40, 24.03.1306; 2330/4, 12.05.1313; 2900/13, 06.12.1297; 295/19. 15.07.1300; 572/13. 16.04.1300.

Bolay, S. H. (1988). Âdem. TDV İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/adem--peygamber> (Erişim: 28 Ocak 2020).

Cengiz, G. H. (2017). II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Tev'em Maaşı. OTAM. (41).

Çoklu Doğum Yardımı. [<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/coklu-dogum-yardimi/>]. (Erişim: 15 Ocak 2020).

Devellioğlu, F. (1990). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Yayınevi. Ankara 1990.

Devlet, Doğum Yapan Anneye En Az 7.500 TL Ödeyecek. 11 Ocak 2020. [<https://www.haberler.com/devletdogum-yapan-anneye-en-az-7-500-til-odeyecek-12806368-haberi/>]. (Erişim: 24 Mayıs 2020).

Dinç, G. ve Şimşek, F. ve Eroğlu, H. (2009). Osmanlı İmparatorluğunda Tev'em Maaşı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(16).

Doğum Yardımı Yönetmeliği, Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi ve Numarası: 5.5.2015 ve 2015/7695. Resmi Gazete.c23.5.2015/29364.

- Düzgün, M. A. (2009). *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Muhtacin Maaşı Uygulaması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Emir, A. Ş. (2019). *İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Analık*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ergin, O. N. (1995). *Mecelle-i Umur-ı Belediyeye*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı.
- Erginöz, G. Ş. (2002). İlk Çağlarda Akdeniz Havzasında ve Anadolu'da Doğum ve Doğum Yardımı. *Düşünen Siyaset*. (16).
- Geçen Yıl 19 Bin 330 Anne Çoğul Doğum Gerçekleştirdi. 27 Nisan 2016. [https://www.aa.com.tr/tr/saglik/gecen-yil-19-bin-330-anne-cogul-dogum-gerceklestirdi/562282] (Erişim: 24 Mayıs 2020).
- Gurgenidze, L. (2011). *Çıldır Eyaleti Çürüksu Sancağı Nüfus Defteri*. Rize: Rize Üniversitesi.
- İslamoğlu, A. (2012). *Osmanlı Devleti'nde Modern Belediye'nin Hukuksal Açından Kurumsallaşması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kenanoğlu, M. M. (2017). *Osmanlı Millet Sistemi*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Korkusuz, M. R. ve Karabacak, E. (2018). Turkish Social Security Law. *Turkish Private Law*. (Editörler: M. Refik Korkusuz ve Fena İpek Kayalı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Köse, M. ve Savaş, C. (2019). 2321 Numaralı Hafik Kazası Müslim Nüfus Defterinin Değerlendirilmesi 1841-1845. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(2).
- Muallim Naci (1308). *Lugat-ı Naci*. Dersaadet: Kırkor Faik.
- Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiye'si'nde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlar*. Ankara: Emeklilik Gözetim Merkezi.
- Öztürk, M. ve Alan, S. ve Kadioğlu, S. (2018). Çağdaş Obstetride Doğumhane: Yapısal ve İşleyiş Standartları. *Lokman Hekim Dergisi*. 8(3).
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB Devlet Kitapları.
- Pamuk, Ş. (2002). Kuruş. TDV İslam Ansiklopedisi. [https://islamansiklopedisi.org.tr/kurus]. (Erişim: 30 Nisan 2020).
- Redhouse, J. W. (1856). *An English and Turkish Dictionary in Two Parts*. London: Bernard Quaritch
- Sahillioğlu, H. (1989). Akçe. TDV İslam Ansiklopedisi. [https://islamansiklopedisi.org.tr/akce]. (Erişim: 30 Nisan 2020).
- Sahillioğlu, H. (1991). Askeri. TDV İslam Ansiklopedisi. [https://islamansiklopedisi.org.tr/askeri]. (Erişim: 22 Ocak 2021).
- Saymen, F. H. (1953). Türkiye'de Sosyal Sigortaların Gelişme Hareketleri ve Yeni Temayülleri. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 18(3-4).β
- Social Security Programs Throughout The World. [https://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/]. (Erişim: 23 Mayıs 2020).
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. Kanun Numarası: 3294.Kabul Tarihi: 29.5.1986. RG 14.6.1986/19134.
- Şemseddin Sami. (1317). *Kamûs-ı Türkî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası.
- Talas, C. (1955). Sosyal Güvenlik Meselemiz. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 7.
- Toprak, Z. (2017). Belediye. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayımları.
- Üçok C. ve Mumcu, A. ve Bozkurt, G. (2017). *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Turhan Kitabevi.